תבא ב

א. בסיום הסדרה[1] נאמר: "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם אתם ראיתם גו' המסות הגדולות גו' ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה". ומעתיק רש"י מן הכתוב "ולא נתן ה' לכם לב לדעת" ומפרש: "להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו".

וצלה"ב:

א) מנ"ל לרש"י ש"לדעת" תוכנה שני ענינים: א) להכיר את חסדי הקב"ה, ב) ולידבק בו?

ב) למה מעתיק גם את התיבות "ולא נתן ה' לכם"? הרי אינו מפרש אלא "לב לדעת" — להכיר את חסדי הקב"ה בו'.

ג) במש"כ "ולא נתן . . לדעת" ה־כוונה לכאו' לדעת הנזכר לפנ"ז "ה־מסות הגדולות גו' האותות והמופתים". א"כ למה קוראם רש"י "חסדי הקב"ה" — והרי "נס" ו"חסד" הם ב' ענינים שונים, כי ישנו חסד שאינו בדרך נס, ולא כל נס הוא לשם חסד.

ב. אח"כ מעתיק רש"י את התיבות "עד היום הזה" ומפרש: שמעתי ש־אותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמ"ש בפ' וילך[2] ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עלי' ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו ניתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם[3] היום הזה נהיית לעם גו' היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום.

וצלה"ב: הביטוי "עד היום הזה" נמצא כבר כמ"פ בתורה: "ע"כ שם העיר באר שבע עד היום הזה"[4]; "ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה גו' עד היום הזה"[5]; וכן בסיום ה־תורה[6] נאמר "ולא ידע איש את קבו־רתו עד היום הזה" — ובכולם פי' "עד" ועד בכלל, שהוא כולל גם את "היום הזה" — ומ"ש כאן שפירש"י ("עד" ולא עד בכלל, כי) "היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום".

ובפרט שרש"י מקדים ומדגיש דפי' זה (רק) "שמעתי". ז. א. שלא מצא זה בדרז"ל אלא שמע כן (מרבותיו כו').

---

1) כט, א ואילך.
2) לא, ט.

3) פרשתנו כז, ט.
ואף ששם כתב רש"י ד"היום הזה" פירושו "בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית" (ולא קאי על היום שניתנה הס"ת לבני לוי) — הרי ידוע הכלל בפירש"י ש־מפרש בכל מקום כפי המוכרח בפשט הכתוב על אתר [לדוגמא: הכתוב (יתרו יט, ד) "ואשא אתכם על כנפי נשרים", דבפ' בא (יב, לז) פירש"י דקאי על הנסיעה "מרעמסס סכתה", ובפ' יתרו (שם) מפרשו על קיבוץ בנ"י מכל ארץ גושן לרעמסס], ולכן לא הביא שם הפי' (ש"שמעתי") דקאי על היום דנתינת הס"ת לבני לוי, כי אין הכרח לזה בהכתוב שם (משא"כ בכתוב דילן).

4) תולדות כו, לג.
5) וישלח לב, לג.
6) ברכה לד, ו.

גם צלה"ב כמה דיוקים בפירש"י:

א) בטענת בנ"י נאמר „וקבלנו את התורה וניתנה לנו" — לכאו' איפכא הול"ל: בתחלה „ניתנה לנו" ואח"כ „וקבלנו אותה"?

ב) הטענה „ומה אתה משליט את בני שבטך עלי'", משמע שהתורה שייכת לכל בנ"י אלא שלבני לוי (יתרון ו)שליטה עלי', וע"פ ההמשך שחששו „ויאמרו כו' לא לכם ניתנה" — עדיפא הול"ל, מה אתה נותנה לבני שבטך? ובפרט שסיבת החשש פירש"י שהי' זה שנתן משה ספר התורה לבני לוי.

ג) ע"פ סדר הדברים לכאורה מתאים יותר לומר „ויאמרו לנו כו' לנו ניתנה (ומזה ראי' ש)לא לכם ניתנה" — וברש"י הוא בסדר הפוך.

ג. אח"ז בהמשך הפרשה נאמר „ואולך אתכם ארבעים שנה גו' לא בלו שלמותיכם גו' לחם לא אכלתם גו' ותבואו אל המקום הזה ויצא סיחון גו' ונכם ונקח את ארצם גו' ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו'".

ומעתיק רש"י מן הכתוב „ותבואו אל המקום הזה" ומפרש: „עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תב־עטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת".

וצלה"ב:

א) מה קשה ב„ותבואו אל המקום הזה" שרש"י בא לתרץ ע"י פירושו „עתה אתם רואים עצמכם כו'".

ב) לאידך: בכל הכתובים שלפנ"ז מדובר בנסים שאירעו לבנ"י; וכן להלן בכתוב זה עצמו ממשיך בסיפור הנצחון הנסי במלחמת סיחון ועוג — ואיך יתכן שביחד עם הזכרת הנסים שראו בנ"י (שע"י נסים — „ויאמינו בהוי'" וכיו"ב) בא הכתוב לתארם ב־מצב כזה שצריך להזהירם „אל תבעטו במקום כו'"?

ג) מדוע רק „עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד כו'" יותר ממה שראו עצמם בכל זמן היותם במדבר?

ד) מה הם ב' הענינים ד„גדולה וכבוד"?

ד. אח"כ ממשיך רש"י ומפרש א) הנאמר ג' פסוקים לפני זה (ושכבר פירשו שם על אתר, ומוסיף כאן): „ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה ולפי־כך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו'"?

ב) ידוע שכאשר רש"י מפרש ב' פירושים בכתוב אחד, הר"ז מטעם שבכ"א מהם יש קושי שאינו בחברו, אלא שהראשון הוא עיקר וקרוב יותר לפשש"מ. ובנדו"ד (בפי' „ולא נתן . . לדעת"): מהו הקושי בכל פירוש מה־שנים, ובמה קרוב הראשון לפשש"מ יותר מהשני?

ג) בשני הפירושים שבד"ה ותבואו מסיים רש"י בדברי הכתוב שבסיום הפרשה „ושמרתם את דברי הברית", אלא שבפי' השני מוסיף „וגו'" — מהו טעם השינוי?

ה. והביאור בכ"ז:

תכלית המכוון בדברי פרשה זו בא

ומפורש בסיומה „ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון", היינו שהם דברי תוכחה ואזהרה כדי לחזק את בנ"י בשמירת התומ"צ.

וכיון שמצינו בתורה קודם לכן שהוכיחם משה רבינו כמ"פ — ובכ"ז כאן מקדים „ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם" ומתחיל במה ש־אירע עוד בהיותם בארמ"צ וכו' — עכצ"ל שבתוכחה זו יש חידוש גדול שאינו בהקודמות.

וזהו היסוד לפירושי רש"י בפרשה זו:

רש"י מעתיק את התיבות „ולא נתן ה' לכם (לב לדעת)" — שלכאורה אינם מובנים כלל בפשש"מ: איך אפשר ש־בנ"י לא היו להם „לב לדעת" את נסי הקב"ה — הרי מפורש בקראי שבנ"י הודו על הנסים שעשה להם, עי"ז ויאמינו בהוי', אמרו שירה וכו'? ועד כדי כך שאנשים מבנ"י שלא יכלו לעשות הפסח — זכר ליצי"מ — טענו „למה נגרע גו'"[7].

ולכן מפרש רש"י „להכיר את חסדי הקב"ה", להדגיש אשר זה ש„לא נתן גו' לדעת" — אינו בנוגע למ"ש לעיל („המסות הגדולות וגו'")[8], אלא נמש־כות למה שכ' להלן „ואולך אתכם ארבעים שנה גו' לא בלו שלמתיכם גו' לחם גו'", שהם חסדי הקב"ה (אף שגם הם בנס היו).

והביאור: נס הוא מאורע יוצא מ־דרכי הטבע, למע' *[8] מן הטבע והרגיל, אבל כאשר הנהגה נסית מסוימת נמ־שכת זמן רב והאדם מתרגל בה, שוב אינו מרגישה כענין נסי **[8], אלא כדבר טבעי, וע"ד הרגל נעשה טבע[9]. וכן בנדו"ד, כיון שנמשך „ארבעים שנה" — הרי מה שנרגש ונגלה לעיני כל הוא (רק זה) שהם „חסדי הקב"ה".

ומוסיף רש"י „ולידבק בו" — בזה מבאר החידוש בתוכחה זו: הכרת חסדי הקב"ה צריכה להביא „לידבק בו" דוקא.

נס — פועל יראה (פשוטה, או יראת הרוממות), אמונה (שהוא כל יכול) וכ־יו"ב — משא"כ חסד (השפעה, קירוב, אהבה) — פועל קירוב. ובאם זהו חסדי (ל' רבים) הקב"ה (גדולים ביותר) — קירוב גדול ביותר — דביקות.

ומאחר ש„לא נתן ה' לכם לב לדעת — להכיר את חסדי הקב"ה", ובמילא חסר גם ה„לידבק בו", לכן צריך להזהירם „ושמרתם את דברי הברית הזאת".

1. אמנם לפ"ז, דמש"נ „ולא נתן ה' גו'" כוונתו „להכיר את חסדי הקב"ה (ועי"ז) ולידבק בו" — שוב אי אפשר לפרש „עד היום הזה" עד ועד בכלל (דגם „היום הזה" עוד לא הכירו כו' ולא דבקו כו'), שהרי מפורש לעיל[10] „ואתם הדבקים בהוי' אלקיכם חיים כולכם היום".

---

7) בהעלותך ט, ז.
8) ראה גם רא"ם ושפ"ח כאן.

*8) ראה פרש"י חוקת כא, ח.
**8) ראה כתר ש"ט ר"ס רנו.
9) שבילי אמונה נ"ד ש"ב. תניא פמ"ד.
10) ואתחנן ד, ד.

אף שבדוחק י"ל שאע"פ שהל' ב־כתוב הוא "הדבקים" סתם — ה"ז בא בהמשך להסמוך לו וכדמוכח ממש"כ "ואתם" (בוא"ו) "האיש אשר הלך אחרי בעל פעור" משא"כ אתם בהיפך מזה ומן הקצה אל הקצה: 1) לא הלך גו', 2) הולכים אחרי ה"א, 3) יתרה מזה "דבקים" בה"א —

ועדיין אין נכלל בזה קיום מצות וכו'

ולמעלה מזה דרגת ולדבקה בו "הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו"* [10] וכו'. עוד דרגא בדביקות שבפרש"י כאן, שזה בא ע"י הכרת חסדים גדולים (ע"ד ענין בכורים שמגיד שאינו כפוי טובה [11])

ועד לדרגת "ובו תדבקון"* [11] הבאה לאחרי "אחרי ה' אלקיכם תלכו . . ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבודו".

לכן מפרש רש"י שכוונת הכתוב היא: אדרבה, "היום הזה" התחילו להכיר את חסדי הקב"ה. אבל לפי"ז נשאלת השאלה: איזה חידוש ראה משה "היום הזה" שלא ראה לפניו? לכן מפרש רש"י "שמעתי שאותו היום וכו'".

והביאור בזה (ועל פיו יובנו גם הדיוקים הנ"ל ס"ב):

טעם הדבר שספר התורה ניתנה לבני לוי, ולא לכל ישראל מובן ב־פשטות: בני לוי נבדלו מכל ישראל לשרת בקודש, נאמר להם שלא יהי' להם חלק ונחלה בארץ [12] והם לגיונו* [12] של מלך (הקב"ה) וכו' — ולכן הם לגיון שיגן על קיום תורתו [13] ולכן גם ילמדו את בנ"י תורה* [13] וכו';

ומפורש בקראי שמציין כאן רש"י — שנתן סה"ת להלוים "נושאי ארון ברית ה' " — והטענה היא רק "מה אתה משליט את בני שבטך עלי' כו'": הן אמת שבני לוי הם המלמדים את התורה לבנ"י, ובזה "שולטים" הם על בנ"י, אבל "מה אתה כו' משליט עלי'" — על התורה.

והנפק"מ והחשש בזה כי "יאמרו לנו יום מחר לא לכם ניתנה כו'": לאחר שנכנס לארץ ונתחיל בחלוקת ה"חלק ונחלה" ולאח"ז בעבודת האדמה וכו', אז יאמרו לנו בני לוי "לא לכם ניתנה" — אף שיש לכם שייכות לתורה ומחוייבים בתומ"צ, מ"מ לא ניתנה לכם (ולכן אין אתם שולטים עלי' — וכיון שאנו שולטים עלי' ה"ז הוכחה ש)לנו ניתנה.

והמענה לטענה זו היא "אף אנו עמדנו בסיני — מתחיל מר"ח סיון — ו(אח"כ בהאמירה כל אשר דבר הוי' נעשה שבא במענה על "ועתה, אם עתה תקבלו עליכם [14] כו") קבלנו את התורה" ואח"כ "וניתנה לנו".

וכששמע משה דברים אלו "שמח כו' אמר היום הזה הבנתי שאתם

---

*10) עקב יא, כב ובפרש"י שם.
11) פרש"י פרשתנו כו, ג.
*11) ראה יג, ה. וראה לעיל ע' 55 ואילך.

12) שופטים יח, א.
*12) פרש"י במדבר א, מט.
13) כמפורש תשא לב, כו.
*13) וכמפורש בקרא (ברכה לג, י) יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל.
14) פרש"י יתרו יט, ה.

דבקים וחפצים במקום״: לא לבד ש־מודים ישראל להקב״ה על נסיו כו׳, כנ״ל, אלא שהם מכירים חסדי הקב״ה, ובמילא ״דבקים וחפצים במקום״.

ז. בהמשך לזה מעתיק רש״י ״ות־בואו אל המקום הזה״ ומפרש ״עתה אתם רואים עצמכם כו׳״:

והביאור: לכאו׳ תיבות ״ותבואו אל המקום הזה״ מיותרות. דאם כוונת הכתוב להמשיך בסיפור נסי הקב״ה — נצחון מלחמת סיחון ועוג המפורש תיכף, ל״ל להקדים ״ותבואו אל המקום הזה״?

ומזה מכריח רש״י דכוונת הכתוב היא (לא המשך סיפור הנסים, כ״א) התחלת ענין חדש [15] — ביאור למה הוצרך משה להזהיר את בנ״י עכשיו שידבקו במקום:

ע״ע היו בנ״י תלויים בחסדי הקב״ה דבר יום ביומו [16] (ולא גותר מן המן ליום מחר), ואין מקום (כ״כ) שיבעטו במקום כו׳; אבל כאשר ״ותבואו אל המקום הזה״ — קצה וסוף זמן היותם במדבר ונכנסים לארץ נושבת [17] — שאז אין צורך במן וכו׳ — ״עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד״, ולכן יש לחשוש שבמשך הזמן, וחסדי הקב״ה לא יהיו נגלים ובנ״י יתעסקו בעניני פרנסה בדרך הטבע, ואספת דגנך ותירושך ויצהרך, ״תבעטו במקום וירום לבבכם״, וכמבואר בקרא לעיל [18] ״ורם לבבך ושכחת גו׳ ואמרת גו׳ כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה״ [19].

[ומדייק רש״י ״גדולה וכבוד״ להגדיל החשש דירום לבבכם: גדולה שייכת גם באדם לעצמו, שמחשיב א״ע למציאות; ״כבוד״ הוא מה שהזולת מחשיבו ומכבדו. וזהו הכפל ״גדולה וכבוד״: לא רק שרואים עצמם בגדולה (שאז יתכן שבבואם לארץ נושבת בין העמים ימעיטו גדולתם, שהרי ״אתם המעט מכל העמים״ [20]), אלא הי׳ להם גם ״כבוד״ מהאומות מסביב].

ולכן כשבאו ״אל המקום הזה״ ומתחילה הנהגה טבעית, יש צורך להזהיר במיוחד ״ושמרתם את דברי הברית הזאת״.

ח. אבל קשה: אחר ״ותבואו אל המקום הזה״ נאמר מיד ״ויצא סיחון וגו׳״, סיפור מלחמת סיחון ועוג — סיפור נס (וגם חסד) שאירע לבנ״י ובהמשך להנסים והחסדים שנעשו לפנ״ז, ואיך מתאים להפסיק לפני סיפור זה ב״ותבואו אל המקום הזה״, שבא להדגיש סיום תקופה הקודמת והתחלת בואם לארץ נושבת והנהגה טבעית [20]?

והביאור בזה: לפי׳ זה, הכוונה כאן בהסיפור דמלחמת סיחון ועוג היא לא להדגיש את הנס שבדבר, אלא להיפך — דבר שבו יכולים ישראל לראות עצמם בגדולה וכבוד — כיבוש ארץ סיחון ועוג שהיתה (כהמשך הכתוב) ״לנחלה לראובני גו׳״.

---

15) ראה עד״ז בס׳ הזכרון (להר״א בקראט הלוי) כאן.
16) בשלח טז, ד.
17) שם, לה.
18) עקב ח, יד. יז.
19) ואתחנן ז, ז.
20) ע״ד קושיית הרא״ם כאן.

ועפ"ז יובן השינוי שבסיפור מלחמה זו בפרשתנו לגבי סיפור מלחמה זו עצמה לעיל בפ' דברים[21] (ועד"ז בנ"ך[22]): שם מדייק קרא[23] "ויתנהו ה' אלקינו לפנינו ונך אותו גו'", "ויתן ה' אלקינו בידינו גו' ונכהו"[24] — בהדגשה שהנצחון הי' מאת ה', ואילו כאן כתב קרא "ונכם ונקח גו'" מבלי להזכיר שמאת ה' היתה זאת. וכנ"ל: כאן כוונת הכתוב להדגיש האפשריות שבנ"י יראו עצמם בגדולה וכבוד — כחי ועוצם ידי — ונכם גו'.

ט. ועדיין קשה:

א) בפי' "ולא נתן ה' לכם לב לדעת — להכיר את חסדי הקב"ה כו'": מלשון הכתוב "ולא נתן ה' לכם גו'" משמע שהעיכוב בזה הי' (לא מצד בנ"י, אלא) מצד הקב"ה[25].

ב) בפי' "עד היום הזה — אותו היום שנתן משה ספר התורה כו'": (א) לפי"ז פי' "עד" הוא ולא עד בכלל — דלא כבכל מקום.

(ב) לפ"ז "ויתנה (הס"ת) אל הכהנים גו'" שבפ' וילך אירע קודם להנאמר בפרשתנו "וידבר משה גו' היום הזה נהיית לעם גו'"[26].

ג) "ותבואו אל המקום הזה — עתה אתם רואים עצמכם בגדולה כו'": אם כוונת הכתוב להראות על שינוי במצבם בבואם למקום ישוב והתחלת הנהגה טבעית (עד שיש חשש שיבעטו במקום כו') — איך מזכיר הסיפור דמלחמת סיחון ועוג שהי' נס גלוי — וכמפורש לעיל בקראי (ופרש"י) דס"פ חוקת[27]? ולא הול"ל רק "ותבואו אל המקום הזה" (מקום ישוב) ולכן צריך להזהירם "ושמרתם גו'"?

ולכן — דוקא לאחרי שלמדנו פי' ותבואו גו' קשה פי' הנ"ל דולא נתן גו' לדעת — צ"ל: "ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד כו' עד ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד לפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו'".

ולפי' זה ירווח לנו מכל הקושיות שבפי' הראשון:

א) "ולא נתן ה' גו'" — כי ברא ה' את האדם ונתן לו לב וכו' באופן שאינו עומד כו' עד ארבעים שנה.

ב) "היום הזה" הי' בתוך וסיום הארבעים שנה וע"ע לא הי' להם "לב לדעת". ופי' "עד היום הזה" הוא עד ועד בכלל כבכ"מ ואינו מקפיד — אבל "מכאן ואילך יקפיד".

ג) סיפור דמלחמת סיחון ועוג בא בהמשך להנסים שבפסוקים הקודמים.

---

21) ב, כד ואילך.
22) שופטים יא, כא.
23) ב, לג.
24) ג, ג.
25) ראה עד"ז במשכיל לדוד כאן. ובדוחק יש לפרש, שזה גופא שבנ"י לא הכירו חסדי הקב"ה הי' לפי שהקב"ה לא נתן להם הכח להגיע לזה ע"י עבודתם.
26) אלא שבזה י"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה (פירש"י בראשית ג, ו. ובכ"מ). אבל דוחק הוא, שהרי לפי' זה הר"ז בחי' עניגא" (בסיפור נתינת הס"ת כו') — ראה לקו"ש ח"ז (ע' 119 הערה 13) שגם לפירש"י עה"ת לא אמרינן אין מוקדם כו' בחד עניגא.
27) כא, יז ואילך. פרש"י שם יד-יז. כה. לג.

ועכשיו שיש לכם לב לדעת וגו' עליכם להתבונן בכל הנסים האלה, "ולפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו'".

י. עפ"ז מובן מה שבפי' זה מוסיף רש"י "וגו'" משא"כ בפי' הראשון: לפי' הא' היתה הזהרת משה בכדי לשלול האפשריות שיבעטו במקום כו', ולזה אין נוגע (כ"כ) הפרטים שבפסוק "ושמרתם", רק נקודה הכללית "ושמרתם את דברי הברית הזאת" — היפך דיבעטו במקום כו'; אבל לפי' השני, הזהרת משה באה מפני שמכאן ואילך עמדו על דעת רבם וחכמת משנתו — עכשיו יקפיד ולפיכך "ושמרתם . . הזאת וגו'" (ועשיתם — כיון שיודעים דעת רבו — תשכילו את כל אשר תעשון — כיון שיודעין חכמת משנתו).

אלא שלפי' השני קשה מש"נ "ותבואו אל המקום הזה": א) תיבות אלו מיותרות לגמרי, שהרי השינוי "מכאן ואילך" אין תלוי בבואם "אל המקום הזה", אלא — בזמן דארבעים שנה. ב) למה הפסיק ב"ותבואו גו'" בין נסים הקודמים להנס דמלחמת סיחון ועוג?

ולכן מביא רש"י פי' זה רק כפי' השני, והראשון הוא העיקרי והקרוב יותר לפשש"מ.

יא. מיינה של תורה שבפירש"י:

פי' הא' מבאר ההכרח "להכיר את חסדי הקב"ה" כנ"ל, גם בהנסים ש-כבר הורגלו בהם ונעשו כטבע, ודוקא ע"י הכרה זו בא לידבק בהקב"ה. ועפ"ז מובן דיוק רש"י "חסדי הקב"ה" (ולא שם הוי' הנאמר בקרא): הוי' מורה על אלוקותו ית' שלמעלה מן הטבע, הוי' הוה ויהי' כאחד[28]; "הקב"ה" פירושו[29]: "הקדוש" — מה שקדוש ומובדל מן העולמות, "ברוך" (מלשון המשכה) — נמשך למטה בתוך העולמות. והיינו חסדי ונסי ה' כפי שנמשכים בתוך הנהגת וטבע העולם[30].

ועד"ז בסיום הדיבור שלאח"ז כו-תב: "הבנתי שאתם חפצים ודבוקים במקום": בנ"י היתה להם הכרה באלוקותו ית' גם כמו שנמשך בתוך "מקום" העולם[31] בהנהגת הטבע, ופ-על עליהם שיהיו "חפצים ודבוקים במקום".

אולם כל זמן שהיו ישראל במדבר לא הי' מקום כ"כ לנסיון והעדר הה-כרה דחסדי הקב"ה. אבל בעת כניסתם לארץ — ארץ נושבת ופסק המן וכו', והתחילו בכיבוש הארץ ובהתעסקות בעניני העולם בכלל בדרכי הטבע, יתכן שיבעטו במקום כו'. ולכן הזהיר משה "ושמרתם את דברי הברית ה-זאת": למרות ההעלם והסתר שב-הנהגת הטבע כו' צריך לשמור את הברית, שזוהי העבודה דקבלת עול

---

28) זח"ג רנז, סע"ב. שעהיוה"א פ"ז (פב, א).

29) ראה לקו"ת תוריע כב, ג. שה"ש ה, ג. מ, ג ואילך. ועוד.

30) כי גם הניסים המלובשים בטבע שרשם מבחי' שלמעלה מהשתל' אלא שנת-לבשו בלבוש דטבע, "ואדרבה מזה מובן ששרש האור וגילוי למעלה הוא ממדריגות עליונות מאד" (תו"א צא, א. וראה שם צג, א. ב. ועוד).

31) ראה לעיל ע' 97 ואילך.

שלמעלה מטעם ודעת[32], שעי"ז מבט־לים ההעלם דטבע.

אלא שמ"מ קשה: מאחר שנברא העולם באופן שיש העלם והסתר הטבע על גילוי אלקותו ית', איך יכולים בני אדם להתגבר על זה?

לזה ממשיך רש"י בפירושו הב' "אין אדם עומד על סוף דעתו כו' מכאן ואילך כו'": בסוף ארבעים שנה קודם שנכנסו לארץ נתוסף בבנ"י (ע"פ טבע בריאת העולם והאדם ונתינת הלב) שיעמדו על סוף דעת רבם כו', ועי"ז גם תוס' כח בעבודתם — "לב לדעת וגו'" שעי"ז "תשכילו את כל אשר תעשון" — עומק ההשגה ב־אלקותו ית' (וכיון שנאמר כל — אולי י"ל שתשכילו עד שיוכלו להשיג גם פרטי המצות[33]) ועד — שכל מעשיך לש"ש.

וזהו הקישור בין ב' הפירושים שברש"י: נתינת הכח לשבור את ההעלם והסתר עד להכיר חסדי הקב"ה גם בהנהגת הטבע היא ע"י התוס' אור — ידיעה וחכמה כו' — שנמשך לישראל בסוף המ' שנה שאז עמדו "על סוף דעתו כו' וחכמת מש־נתו".

לאידך: כדי שתהי' ההשגה כדבעי צ"ל ההקדמה דקב"ע (המודגש בפי־רוש הראשון) — "ושמרתם את דברי הברית הזאת", שגם במצב שצריכים לשלול "שלא יבעטו במקום כו'", בכ"ז מצד קבלת עול — שומר דברי הברית.

יב. עוד ענין ביניה של תורה:

בפי' עה"ת כותב רש"י "אין אדם עומד על סוף דעתו וחכמת משנתו", ואילו בפי' על הש"ס[34] כותב "סוף דעתו ותבונתו" — וצלה"ב טעם ה־שינוי. וגם: הרמז בכתוב דכל פרטים אלו?

והביאור בזה[35]: "לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע" הם הג' מוחין חכמה בינה ודעת: "לראות" — מוח החכמה, שעניניה ראיית עין השכל. "לשמוע" — מוח הבינה, שמיעה מ־לשון הבנה. "לדעת" — מוח הדעת.

וכנגד זה כותב רש"י (בפי' עה"ת) "סוף דעתו וחכמת משנתו": סוף דעתו — דעת, חכמת — חכמה, משנתו — לימוד בהבנה, בינה.

ומדייק רש"י "סוף דעתו": תכלית של השגה זו הוא כסיום הכתוב "ושמרתם גו' ועשיתם גו' תשכילו

---

32) ראה תו"א יג, ג. לקו"ת נצבים מד, ב. ועוד.

33) להעיר מהידוע (ראה מו"נ ח"ג פכ"ו *. אגה"ק סי"ט (קכח, א) **) שאין לנו ידיעה בטעמי פרטי המצות. וי"ל שע"י עבודת הנסיונות (שעי"ז נמשך בחי' "לדעת" — ראה לקו"ת ואתחנן יט, ב ואילך) יכול להיות "תשכילו את כל אשר תעשון" — גם בפרטי המצות.

*) אלא ששם מבואר שאין טעמים בכל פרטי המצות, עי"ש.

**) דממש"כ שם "טעמי מצות לא נת־גלו . . וגם באיזהו מקומן שנתגלו כו'" מוכח שכוונתו (בעיקר) להטעמים על פרטי המצות, דאל"כ — הרי רוב המצות (ולא רק "איזהו") הם בסוג דמשפטים ועדות.

34) ע"ז ה, ב.

35) ראה לקו"ש כרך ח' ע' 337־8 וכ־הנסמן שם.

את כל אשר תעשון" — שיבוא לידי עשי'. וזהו "סוף דעתו" — השגה עד שבא ל"סוף" ומסקנת הלכה הבאה לידי מעשה [36].

אולם בפי' על הש"ס כותב רק "תבונתו" (ולא חכמת משנתו): בגמ' מפרשין הכתוב גם על משה רבינו, שגם הוא לא קאים אדעתי' דרבי' עד מ' שנה [37], ולא יתכן לומר שעד אז לא ניתנה למשה חכמה, שהרי מדריגת משה רבינו היא ספי' החכמה [38]. ולכן כותב רש"י רק "סוף דעתו ותבונתו" — בינה ודעת.

(משיחת ש"פ תבא תשכ"ה ותשכ"ד)

---

36) וזהו משארז"ל (עירובין יג, ב) אין בדורו של ר"מ כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא יכלו תביריו לעמוד על סוף דעתו — כי קביעת הלכה קשורה עם "סוף דעתו" דוקא.

37) ראה פירש"י (ע"ז שם): אף משה רבינו לא נזכר כו' עד מ' שנה.

38) ראה בארוכה לקו"ש כרך ו' ע' 244 ואילך. וש"נ.